

Сторінка молодого дослідника

УДК: 94: 651 (477.64) «1775/1784»

Олененко А.Г.

АЗОВСЬКА ГУБЕРНСЬКА КАНЦЕЛЯРІЯ: СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ, ШТАТ (1775-1784)

У статті висвітлюється історія створення та діяльності головної адміністративної установи Азовської губернії – губернської канцелярії (1775–1784 рр.), розкриваються її структура, основні функції та штат.

Ключові слова: канцелярія, Азовська губернія, експедиція, комісія.

В статье освещается история создания и деятельности главного административного учреждения Азовской губернии – губернской канцелярии (1775–1784), раскрываются структура, основные функции и штат учреждения.

Ключевые слова: канцелярия, Азовская губерния, экспедиция, комиссия.

In this article the history of formation and functioning of the main establishment of the Azov province – province office – is illuminated (1775–1784). Such questions as structure, main functions and stat are revealed.

Key words: office, Azov province, expedition, commission.

У той час, коли на території центральних російських губерній починає впроваджуватись «Учреждение для управления губерний» 1775 року, згідно з яким головними губернськими установами стають губернські правління на чолі з губернаторами, в Азовській губернії утворюється губернська канцелярія на кшталт тих, що діяли в державі протягом майже всього XVIII століття. Тобто, на території Південної України 1775 року тільки починала впроваджуватись уніфікована загальноросійська адміністративна система губернських, провінційних та повітових установ, не кажучи вже про «Учреждения о губерниях».

Така ситуація була пов'язана з декількома факторами. По-перше, на території південноукраїнських губерній мешкало нестабільне населення – запорозьке козацтво, і проведення різких змін в управлінні регіоном могло призвести до безладів на прикордонних землях, що ускладнювало б виконання важливого зовнішньополітичного завдання держави – вихід до Чорного моря. По-друге, для територій, що увійшли до складу Азовської губернії за Кючук-Кайнарджийським мирним договором, та тих, що належали запорозьким козакам до зруйнування Січі, характерним була нестабільність управління. На землях же першої Новоросійської губернії (1764-1775), частина якої також увійшла до Азовської губернії, управління здійснювалося за допомогою військової адміністрації.

З огляду на це уряд змушений був на Півдні України спочатку ввести загальноросійську адміністративну систему, а вже потім починати впроваджувати Положення про губернії 1775 року. Такі історичні обставини і створили підстави для утворення губернської канцелярії в Азовській губернії.

Історія губернських канцелярій Російської імперії розглядалась у межах вивчення історії держави і права імперії. Такі дослідники, як О. Славатинський [28], О. Віцин [6], І. Андреевський [2], О.Д. Градовський [8], І. Блінов [3], аналізуючи адміністративні реформи від Петра I до Катерини II, у своїх історико-юридичних дослідженнях дещо торкалися діяльності губернських канцелярій. Історія ж безпосередньо Азовської губернської канцелярії не виступала в якості об'єкта дослідження, а про її діяльність згадувалось лише в рамках досліджень історії Південної України XVIII століття таких істориків, як А. Скальковський [27], Є. Загоровський [9], Н.Д. Полонська-Василенко [15], А.В. Бойко [5], В.О. Пірко [12], І.В. Савченко [25; 26].

Азовська губернська канцелярія була головною адміністративною установою губернії, де зосереджувалось управління всіма справами губернії. За положеннями Настановлень губернатора 1764 року губернська канцелярія підпорядковувалася губернатору [1, с. 1]. Наказ про створення Азовської губернської канцелярії надійшов від генерал-губернатора південноукраїнських губерній Г.О. Потьомкіна одразу після призначення губернатором Азовської губернії В.О. Черткова. У своєму листі Г.О. Потьомкін наказував перетворити Єкатерининську провінціальну канцелярію колишньої Новоросійської губернії в Азовську губернську канцелярію [1, с. 178; 4, с. 11-12]. 31 серпня 1775 азовський губернатор нарешті отримав ордер про відкриття Азовської губернської канцелярії [1, с. 179-180; 4, с. 14]. Робота канцелярії почалась тільки восени 1775 року. 4 листопада 1775 року В.О. Чертков повідомляє Г.О. Потьомкіну про те, що 29 жовтня 1775 він прибув із Кременчука до Білевської фортеці, а 3 листопада Азовська губернська канцелярія “в принадлежащих ей дела вступила” [16, арк. 6].

Від часу створення Азовська губернська канцелярія знаходилась в Білевській фортеці (сучасне місто Красноград Харківської області), що була частиною Української лінії укріплень. За задумом Г.О. Потьомкіна канцелярія мала переїхати до нового губернського міста Катеринослава одразу після завершення його будівництва [1, с. 179-180; 4, с. 14]. 28 березня 1778 року Потьомкін надіслав ордер Азовському губернатору «о переносе губернского правления в новостроящейся город Екатеринослав», а 13 червня В.О. Чертков вже доповів, що він переїхав з губернським правлінням до губернського міста, а Азовська губернська канцелярія, за його словами, мала переїхати туди протягом місяця [23, арк. 535]. Сама ж канцелярія рапортувала про переїзд з Білевської фортеці до Катеринослава 30 липня 1778 року [23, арк. 618].

До часу ліквідації Азовської губернії та створення Катеринославського намісництва, Азовська губернська канцелярія залишається в Катеринославі до закінчення всіх своїх справ (останній актуалізований документ датується 21 червня 1784 року). Однак серед документації Азовської губернської канцелярії знаходимо документи, де місцем їх виникнення указано місто Полтаву. Вони датовані вереснем, жовтнем та листопадом 1783 року. А.О. Скальковський робить припущення, що побоювання чуми змусили перенести всі установи до Полтави, але потім їх повернули назад [27, с. 158]. Хоча губернським містом

Катеринославського намісництва до 1789 року був Кременчуг, Азовська губернська канцелярія до часу своєї ліквідації залишалась у Катеринославі.

Структурно Азовська губернська канцелярія поділялась на дві частини: присутствіє та безпосередньо канцелярію [19, арк. 463в.]. Такий поділ був необхідним в обласному управлінні у зв'язку з виданням Генерального регламенту 1720 року та введенням колезького діловодства [28, 79]. У документах окрім назви «присутствіє» часто використовується синонім «правління» [23, арк. 535зв.]. Також у документації Азовської губернської канцелярії зустрічаємо формулювання «присудствующие и канцелярские служители» [21, арк. 350], що ще раз підтверджує факт поділу канцелярії на присутствіє, на засіданнях якого розглядались та вирішувались усі питання по губернії, та канцелярію, де відбувався технологічний процес обробки документів [23, арк. 535].

До складу присутствія Азовської губернської канцелярії входили: губернатор як голова, два товариші та прокурор. Підпис прокурора на документах губернської канцелярії з'являється у 1779 року, тож можна припустити, що посада прокурора в Азовській губернії була зайнята лише тоді.

Канцелярія як структурна частина Азовської губернської канцелярії утворена «для исправления письменных дел», займалась підготовкою отриманої з місцевих установ Азовської губернії документації для розгляду губернатором і присутствієм та підготовкою і відправленням звітної документації до вищих інстанцій [26, с. 16]. Очолював канцелярію секретар, який брав участь у засіданнях присутствія губернської канцелярії, але не мав права голосу [7, с. 120]. До канцелярії входили канцелярські службовці: протоколіст, реєстратор, канцеляристи, підканцеляристи, копіїсти, палітурник, перекладачі, бухгалтери, архіваріус. З числа канцелярських службовців секретар, підканцелярист та два копіїсти, згідно зі штатом Азовської губернської канцелярії, визначалися для роботи при губернаторі. Звідси бере початок утворення особистої військово-похідної канцелярії Азовського губернатора В.О. Черткова.

Законодавчо існування особистих канцелярій губернаторів закріплюється тільки 1803 року [14, с. 547]. Але ще в Настановленнях 1764 року вказується на можливість виділяти із загального штату губернської канцелярії канцелярських службовців для роботи з секретною документацією губернатора [1, с. 2]. Згідно із законодавством Російської імперії XVIII ст., мати при собі особисті канцелярії могло тільки військове командування [10, с. 161]. Існування ж військово-похідної канцелярії В.О. Черткова стало можливим через суміщення ним цивільної та військової посад. В.О. Чертков одночасно займав посаду губернатора Азовської губернії, шефа Луганського пікінерного полку та командира Нової Дніпровської лінії.

Про існування військово-похідної канцелярії свідчать рапорти губернатора В.О. Черткова. Так, маємо відомості про те, що Іван Ларін, що належав до штату Азовської губернської канцелярії, 1780 року «находился у исправления походной канцелярии воинских дел» [17, арк. 78], а Іван Зенов'єв

працював «в канцелярії моєй (В.О. Черткова – А.О.) по воинской команде дел» [24, арк. 209]. В документах зустрічаються відомості ще про декількох чиновників, які були в штаті губернської канцелярії, але виконували справи по особистій військово-похідній канцелярії [17, 22]. Особиста канцелярія супроводжувала азовського губернатора на всіх виїздах із резиденції – Білевської фортеці. Так, зустрічаємо підписи канцеляриста І. Ларіна на документах, складених під час об'їзду губернії В.О. Чертковим 1776 року та поїздки до Петербургу 1779 року [24, арк. 199зв.].

Чиновники військово-похідної канцелярії займались документуванням діяльності В.О. Черткова, що була пов'язана з військовими справами губернії. Також вони допомагали губернатору в управлінні військовими формуваннями, що знаходились на території Азовської губернії, та військовими переселенцями.

Окрім існування в губернській канцелярії правління, канцелярії та службовців для роботи у похідній канцелярії губернатора, складовою частиною Азовської губернської канцелярії були експедиції і комісії. Згідно зі штатами губернія канцелярія розподілялась на експедиції, які були створені за галузевим принципом, що відповідало внутрішньому розподілу справ у канцелярії. Так, в Азовській губернії існувала межова експедиція, експедиція для розбору прикордонних претензій, комісаріатська, провіантмейстерська експедиції та правління земського комісара.

Межова експедиція Азовської губернської канцелярії [24, арк. 48] була утворена всупереч інструкції від 25 травня 1776 року, що регламентувала діяльність межових інституцій. Згідно з нею на місцях могли засновуватися лише контори та канцелярії, основним функціональним призначенням яких було визначення кордонів землеволодінь [26, с. 17]. Але в умовах поміщицької та іноземної колонізації у південному регіоні та необхідності відмежування земель в Азовській губернії все ж була створена межова експедиція, до складу якої увійшли землемір штаб-офіцерського чину та два обер-офіцерського, чотири помічника, канцелярист, копійст та сторож [20, арк. 382зв.].

До експедиції для «разбирательства пограничных претензий» відносились прикордонний комісар штаб-офіцерського чину та два обер-офіцерського, перекладач з турецької мови, канцелярист та три копійсти. Чиновники експедиції розглядали питання, пов'язані з вирішенням непорозумінь на кордонах Азовської губернії. Більшість документів даної експедиції стосувались визначення кордонів між Азовською губернією та Військом Донським. Прикордонні претензії Цивільного уряду Війська Донського, в основному, торкалися питання використання лісів та заняття промислами на бар'єрних землях.

Комісаріатська експедиція, або казначейство, була створена в Азовській губернській канцелярії для управління казенними доходами. В штатах губернії, відправлених на розгляд В.О. Чертковим Г.О. Потьомкіну одразу після створення губернії, мова йде ще про комісаріатську експедицію, а в подальших документах канцелярії зустрічається назва «казначейство», хоча його заснувано після введення «Учреждений о губерниях» на Півдні України у 1783 році. Існування казначейства в Азовській губернії стало можливим після видання сенатського указу від 18 лютого 1776 р., де говорилося про необхідність утворення ще до

остаточного введення «Учреждения о губениях» 1775 р. посади губернського та повітового казначей [13, с. 349]. Згідно зі штатами Азовської губернської канцелярії до складу казначейської експедиції входили губернський казначей, канцелярист та три копіїсти, сторож [20, арк. 382]. Перша згадка про посаду казначея в Азовській губернії міститься в рапорті Г.О. Потьомкіну, де В.О. Чертков просить про нагородження чином колезького асесора казначея губернської канцелярії секунд-майора Власа Ходиревського і зазначає, що він знаходиться на цій посаді з 2 січня 1778 р. [18, арк. 50]. Введення посади казначея в губернській адміністрації ще до остаточного впровадження Положення про губернії 1775 р. свідчить про намагання уряду впорядкувати фінансові справи держави, особливо в південноукраїнському регіоні, де збільшувався торговий обіг, аграрне та кустарне виробництво, а також чисельність податного населення.

Провіантмейстерська експедиція відповідала за забезпечення військ провіантом. Особливого значення діяльність цієї експедиції набуває через прикордонне положення Азовської губернії, що була поряд з Кримом, де зосереджувались війська Російської імперії. Документація губернської канцелярії, пов'язана з доставкою провіанту та фуражу до військових частин армії Російської імперії. До складу експедиції входили обер-провіантмейстер, чотири провіант-комісара, канцелярист, чотири копіїсти, чотири писарі та сторож [20, арк. 383зв.].

До правління земського комісара входили земський комісар, межувальник, канцелярист, три копіїсти, два розсильника та сторож. Запровадження інституту земських комісарів було пов'язано з необхідністю якнайскорішого впорядкування земель Запорозьких Вольностей, які увійшли до складу Азовської та Новоросійської губерній після ліквідації Запорозької Січі. Головним завданням земських комісарів було встановлення контролю над запорозьким населенням [29, с. 4]. Службовці правління земського комісара мали збирати відомості про стан господарства та будівництва на колишніх запорозьких землях, наглядати за козацьким населенням, запобігати здійсненню козаками карних злочинів, закликати мешканців вийти із зимівників, вести зразкове господарство та заводити родини [22, арк. 253].

Окрім експедицій в Азовській губернській канцелярії діяли ще й комісії. Якщо експедиції були структурними підрозділами канцелярії, то комісії створювалися для вирішення конкретних питань, які не входили до компетенції жодної з експедицій. Так, відомо про існування двох комісій, які діяли в Азовській губернії: комісії Нової Дніпровської лінії та комісії поселення виведених із Криму християн.

Після передачі всіх справ по Новій Дніпровській лінії Г.О. Потьомкіну 30 травня 1776 р. була створена комісія Нової Дніпровської лінії на чолі з Азовським губернатором В.О. Чертковим. До складу цієї комісії також входили комендант Олексіївської фортеці Пеутлінг, губернаторський товариш Г. Шахов та інженер-поручник Лавров [11, с. 58]. Комісія поселення виведених із Криму християн була створена тільки 1779 р. і проіснувала до 1782 р. Завданням комісії було облаштування переселенців, заснування судів, заведення

«домостроительства» та землеробства в Азовській губернії та ін. [19, арк. 80зв]. Головою комісії був надвірний радник Микола Марін, що виконував свої обов'язки з допомогою двох штаб-офіцерів [19, арк. 80]. Комісія у зв'язку з виконанням основних обов'язків була ліквідована у 1782 році, після чого всі справи по комісії були передані до Азовської губернської канцелярії. До результатів роботи чиновників комісії можна зарахувати заснування грецького суду і вірменського магістрату та приведення поселень християн «в должное благоустройство» [19, арк. 292].

До штату Азовської губернської канцелярії входили службовці: протопоп, два попа, диякон, два дячка, пономар, просфирня, штаб-лікар та два його учні, лікар, підлікар, архітектор та його помічник, механік, брендмейстер, чотири трубочисти, маурмейстер зі своїм помічником, цегляний та черепичний майстер, садовий майстер та підмайстер і десять учнів, коновал та три учні, поштмейстер, два копіїсти і десять писарів на поштових станціях, валдмейстер та при ньому копійст, форстмейстер та його учень, наглядач за державними поселеннями та при ньому копійст, два розсильника та сторож. Отже, бачимо величезний штат чиновників, метою роботи яких було забезпечення належного керування усіма сферами життя Азовської губернії. Всі ці чиновники склали штат губернської канцелярії.

Таким чином, Азовська губернська канцелярія складалась із присутствія, канцелярії, експедицій, комісій та окремої групи чиновників, діяльність яких була більше пов'язана з вирішенням господарських справ у губернії.

Азовська губернська канцелярія, як головна адміністративна установа Азовської губернії, виконувала всі справи стосовно управління губернією. Коло цих справ виходило за межі регламентованих законами Російської імперії, що було пов'язано з особливостями самої Азовської губернії, яка була новоприєднаною прикордонною територією держави, де проводилась іноземна та поміщицька колонізація. Управління губернією поступово уніфікувалось, формувалась розгалужена торгівельна мережа, будувалась Нова Дніпровська лінія укріплень для захисту кордонів держави, знаходилось небезпечно для імперії запорозьке населення та ін. Такі особливості й формували коло справ, якими займалась Азовська губернська канцелярія. Так, службовці канцелярії займались збиранням статистичної інформації по губернії, фінансовими справами, межуванням землі, заселенням вільних земель Азовської губернії, облаштуванням іноземних поселенців, забезпеченням нагляду та контролю за колишніми запорозцями, виведенням запорозьких козаків із зимівників до державних поселень, вирішенням прикордонних суперечок з Військом Донським, укомплектуванням поселених полків на території губернії, облаштуванням поселень відставних солдатів, заснуванням нових поселень, розбудовою міст, забезпеченням кадрами установ губернії, доставкою провіанту та фуражу військам Російської імперії, що знаходились на прикордонні, будівництвом Нової Дніпровської лінії укріплень та іншими справами [19, арк. 161, 313-316зв.]. В Азовській губернській канцелярії готувалися справи для заслуховування на засіданнях губернського правління,

оформлювалися прийняті рішення, реєструвалися вхідні та вихідні документи, здійснювався контроль за їх виконанням, зберігались документи.

Діяльність губернської канцелярії не закінчилась після ліквідації Азовської губернії 30 березня 1783 року та заснування Катеринославського намісництва. Установи Азовської губернії діяли аж до червня 1784 р., часу відкриття Катеринославського намісництва і проведення перших засідань нових губернських установ [26, с. 22]. Документи губернської канцелярії хронологічно сягають червня 1784 р. За цей час Азовська губернська канцелярія мала закінчити всі свої справи для передачі новій адміністративній установі. Можемо припустити, що канцелярія, окрім закінчення справ, ще й виконувала обов'язки адміністративної установи Катеринославського намісництва до заснування намісницького правління. Про це може свідчити, наприклад, рапорт канцелярії від 18 вересня 1783 р., в якому сказано, що документи «губернская канцелярия за болезнию его превосходительства господина генерал-майора правителя Екатеринославского наместничества и кавалера Тимофея Ивановича Тутолмина Вашей светлости представляет на рассмотрение» [20, арк. 58, 136].

Губернська канцелярія була головною адміністративною установою Азовської губернії, яка виконувала величезну кількість завдань стосовно управління губернією, які інколи виходили за межі компетенції звичайних губернських канцелярій. Особливість діяльності Азовської губернської канцелярії була пов'язана з тим, що губернія розташовувалась на території стратегічно важливих земель для Російської імперії.

Бібліографічні посилання:

1. Адміністративний устрій Південної України (середина XVIII – перша половина XIX століття) // Джерела з історії Південної України. – Т. 1. – Запоріжжя, 2005. – 528+XLI с.
2. Андреевский И. О наместниках, воеводах и губернаторах / И. Андреевский. – СПб, 1864. – 156 с.
3. Блинов И. Губернаторы: Историко-юридический очерк / И. Блинов. – СПб., 1905. – 366 с.
4. Богумил А.К. К истории управления Новороссии князем Г. А. Потемкиным. Ордера 1775 и 1776 года / А.К. Богумил. – Вып. 2. – Екатеринослав, 1905. – 44 с.
5. Бойко А.В. Південна Україна останньої чверті XVIII століття: Аналіз джерел / А.В. Бойко. – К., 2000. – 308 с.
6. Вицын А. Краткий очерк управления в России от Петра Великого до издания общего учреждения министерств / А. Вицын. – Казань, 1855. – 297 с.
7. Генеральный регламент 28 февраля 1720 г. // Реформы Петра I. Сборник документов. Сост. В.И. Лебедев. – М., 1937. – С. 109–135
8. Градовский А.Д. Собрание починений / А.Д. Градовский. – Т. 1. – СПб., 1899. – 419 с.
9. Загоровский Е.А. Организация управления Новороссией при Потемкине в 1774 – 1791 годах / Е.А. Загоровский // Записки Одесского общества истории и древностей. — Одесса, 1913. – Том. XXXI. – С. 52-82.
10. Лукашевич О.А. Історія створення канцелярії генерал-губернатора Катеринославського намісництва Г.О. Потьомкіна (до джерелознавства документації з

діловодства останньої чверті XVIII століття) / О.А. Лукашевич // Південна Україна XVIII – XIX ст. – Вип. 4(5). – Запоріжжя, 1999. – С. 159-166.

11. Молдавський Р.Л. Джерела з історії Нової Дніпровської лінії укріплень (1770 – 1791 рр.): дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата історичних наук. – Запоріжжя, 2007. – 210 с.

12. Пірко В.О. Заселення Донеччини у XVI – XVIII ст. / В.О. Пірко. – Донецьк, 2003. – 180 с.

13. Полное собрание законов Российской империи. Собрание Первое. – СПб., 1830. – Т. XX. – 1034 с.

14. Полное собрание законов Российской империи. Собрание Первое. – СПб, 1830. – Т. XXVII. – 1206 с.

15. Полонська-Василенко Н. Запоріжжя XVIII ст. та його спадщина в 2-х т. / Н. Полонська-Василенко. – Мюнхен, 1965. – Т. 2. – 247 с.

16. Российский государственный архив древних актов (далі – РГАДА). Ф. 16, Д. 588, Част. 1: «Донесения князю Потемкину-Таврическому по управлению Азовскою губерниєю». – 286 лл.

17. РГАДА. Ф. 16, Д. 588, Част. 6: «Донесения князю Потемкину-Таврическому по управлению Азовскою губерниєю». – 515 лл.

18. РГАДА. Ф. 16, Д. 588, Част. 8: «Донесения князю Потемкину-Таврическому по управлению Азовскою губерниєю». – 324 лл.

19. РГАДА. Ф. 16, Д. 588, Част. 9: «Донесения князю Потемкину-Таврическому по управлению Азовскою губерниєю». – 691 лл.

20. РГАДА. Ф. 16, Д. 588, Част. 10: «Донесения князю Потемкину-Таврическому по управлению Азовскою губерниєю». – 672 лл.

21. РГАДА. Ф. 16, Д. 797, Част. 6: «Бумаги канцелярии князя Г.А. Потемкина-Таврического о губерниях Новороссийской, Азовской, Астраханской, о Днепровской линии, о Войске Донском и пр.». – 434 лл.

22. РГАДА. Ф. 16, Д. 797, Част. 9: «Бумаги канцелярии князя Г.А. Потемкина-Таврического о губерниях Новороссийской, Азовской, Астраханской, о Днепровской линии, о Войске Донском и пр.». – 434 лл.

23. РГАДА. Ф. 16, Д. 797, Част. 12: «Бумаги канцелярии князя Г.А. Потемкина-Таврического о губерниях Новороссийской, Азовской, Астраханской, о Днепровской линии, о Войске Донском и пр.». – 642 лл.

24. РГАДА. Ф. 16, Д. 797, Част. 15: «Бумаги канцелярии князя Г.А. Потемкина-Таврического о губерниях Новороссийской, Азовской, Астраханской, о Днепровской линии, о Войске Донском и пр.». – 642 лл.

25. Савченко І.В. Місцеві органи управління Новоросійської та Азовської губерній / І.В. Савченко // Південна Україна XVIII – XIX століть: Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ. – Вип. 6. – Запоріжжя, 2001. – С. 244-249

26. Савченко І.В. Становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою Південної України (остання чверть XVIII – перша чверть XIX ст. / І.В. Савченко // Адміністративний устрій Південної України (середина XVIII – перша половина XIX століття) // Джерела з історії Південної України. – Т. 1. – Запоріжжя, 2005. – С. I-XLI.

27. Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края (1730 – 1823). Ч. I (1730 – 1796) / А. Скальковский. – Одесса, 1836. – 289 с.

28. Славатинский А. Исторический очерк губернського управления от Петра В. до учреждения о губерниях в 1775 году / А. Славатинский. – Киев, 1859. – 155 с.

29. Шиян Р.І. Діяльність земських комісарів на території колишніх Запорозьких Вольностей у перші роки після ліквідації запорозького устрою / Р.І. Шиян // Наукові праці історичного факультету ЗДУ. – Вип. 6. – Запоріжжя, 1999. – С. 3-6.

Надійшла до редколегії 08.03.2011 р.